

Några synpunkter på skattelagstiftningens ställning til näringslivet*

Av CARSTEN WELINDER**

Enligt den klassiska liberalismens uppfattning borde staten så litet som möjligt ingripa i näringslivet. Sådillvida måsta beskatningen alltid göra detta, som dess uppgift är att skapa *realt utrymme* för de offentliga utgifterna genom att reducera den enskildes konsumtion och realkapitalbildning. Med *realt utrymme* förstå vi, att beskatningen skall genom att inskränka efterfrågan frigöra de produktionsfaktorer och valutor, som erfordras för den offentliga verksamheten. Härutöver borde den ej påverka företagens investerings- och driftkalkyler eller allmänhetens konsumtionsval.

För att hålla oss till företagen ansåg man, att det privatekonomiska vinstintresset gav den ej blott ur företagets egen utan även ur samhällets synpunkt riktiga produktionsfördelningen. Företagen erhöilo störst vinst genom att med lägsta produktionskostnad tillhandahålla de nyttigheter allmänheten helst ville ha. Genom att ordna sin produktion på ur sin egen synpunkt mest rationella sätt gävo de bästa möjliga produktionsresultat. Det är klart att det rör sig om politiska värderingar, när man talar om ur samhällets synpunkt mest önskvärda produktionsresultat. Den ekonomiska liberalismen utgick från att allmänhetens köpkraftiga efterfrågan borde dirigera produktionen och kom därigenom till resultat, att räntabilitet var kriterium på samhällsnytta. Det är dock ej alltid staten är villig att godta allmänhetens efterfrågan som bestämmande för produktion och import. Detta kan även komma till uttryck i beskattningen.

Så kan staten anse att allmänheten alltför mycket efterfrågar importvaror och därför minska efterfrågan å dessa medelst tullar eller

* Efter föredrag, hållet å Handelshøjskolen i Köpenhamn den 20. september 1955.

** Professor, Universitetet, Lund.

Några synpunkter på skattelagstiftningens ställning til näringslivet*

Av CARSTEN WELINDER**

Enligt den klassiska liberalismens uppfattning borde staten så litet som möjligt ingripa i näringslivet. Sådillvida måsta beskatningen alltid göra detta, som dess uppgift är att skapa *realt utrymme* för de offentliga utgifterna genom att reducera den enskildes konsumtion och realkapitalbildning. Med *realt utrymme* förstå vi, att beskatningen skall genom att inskränka efterfrågan frigöra de produktionsfaktorer och valutor, som erfordras för den offentliga verksamheten. Härutöver borde den ej påverka företagens investerings- och driftkalkyler eller allmänhetens konsumtionsval.

För att hålla oss till företagen ansåg man, att det privatekonomiska vinstintresset gav den ej blott ur företagets egen utan även ur samhällets synpunkt riktiga produktionsfördelningen. Företagen erhöilo störst vinst genom att med lägsta produktionskostnad tillhandahålla de nyttigheter allmänheten helst ville ha. Genom att ordna sin produktion på ur sin egen synpunkt mest rationella sätt gävo de bästa möjliga produktionsresultat. Det är klart att det rör sig om politiska värderingar, när man talar om ur samhällets synpunkt mest önskvärda produktionsresultat. Den ekonomiska liberalismen utgick från att allmänhetens köpkraftiga efterfrågan borde dirigera produktionen och kom därigenom till resultat, att räntabilitet var kriterium på samhällsnytta. Det är dock ej alltid staten är villig att godta allmänhetens efterfrågan som bestämmande för produktion och import. Detta kan även komma till uttryck i beskattningen.

Så kan staten anse att allmänheten alltför mycket efterfrågar importvaror och därför minska efterfrågan å dessa medelst tullar eller

* Efter föredrag, hållet å Handelshøjskolen i Köpenhamn den 20. september 1955.

** Professor, Universitetet, Lund.

införselavgifter. Den kan anse att allmänhetens intresse för alkoholdrycker är för stort – som bekant i Sverige en aktuell fråga. Ett annat bekymmer vi ha i Sverige är bilismens expansion. För närvarande beräknas denna direkt eller indirekt ta i anspråk över fem procent av nationalprodukten. Vi ha därför utöver den vanliga bilbeskattningen nödgats införa en särskild inköpsavgift å c:a 10 procent. Även efterfrågan å margarin och elektrisk kraft begränsas genom särskilda skatter.

Å andra sidan kan beskattningen användas till att gynna sådan produktion som man anser särskilt önskvärd. Under kriget uppmuntrade vi vissa investeringar genom att ge dem särskilt gynnsamma avskrivningsmöjligheter och/eller frihet från krigskonjunkturskatt. Inhemsk motorsprit är lägre beskattad än bensin. En relativ uppmuntran ge vi genom att den investeringsavgift, som nu uttas i syfte att bromsa företagens realkapitalbildning, ej vilar å bostäder.

Utöver sådana skäl, där speciella regler tala för belastning eller uppmuntran av viss produktion, kan man säga, att det är en allmän regel, att beskattningen bör vara *neutral*, så att den ej diskriminerar viss företagsamhet i jämförelse med annan. Detta är ett specialfall av kravet på likhet inför lagen – samhället skall i princip stå opartiskt gentemot sina medlemmar. Vi skola här beröra frågan hur detta krav tillämpas ifråga om *företagens inkomstbeskattning*. Vi ta alltså ej hänsyn till de fall, där man avsiktligt särbeskattar viss produktion e. d. utan hålla oss till den allmänna beskattningen.

Vid denna kan man summariskt sagt finna tre former av diskrimination: Beskattningen kan diskriminera i fråga om företagets och därmed hela näringslivets struktur, den kan diskriminera ifråga om incitament till sparande och investering samt ifråga om incitamentet till att överhuvudtaget producera.

Beskattningen och företagets struktur.

Ifråga om diskriminering av viss företagsstruktur ligger det närmast till hands att tänka på aktiebolagsskatten. Liksom i Danmark äro aktiebolagen även i Sverige såtillvida dubbelbeskattade som först deras vinst och sedan dividenderna inkomstbeskattas. De försök som gjorts att motivera denna dubbelbeskattning med att aktiebolagsformen möjliggör stordrift och därmed monopolisering av marknaden eller med att den erbjuder aktieägarna speciella förmåner genom att befria dem från personlig ansvarighet för företagets skulder äro ej övertygande, då ej all stordrift eller alla rättsliga privilegier särbeskattas. De verkliga skälen för dubbelbeskattningen äro givetvis, att den offentliga

sektorns inkomstbehov är så stort, att man ej velat avstå från denna skattekälla, att majoriteten av väljarna ej ha några aktier, varför skatten är politiskt acceptabel – politik är nu en gång det möjligas konst – samt att den med rätt eller orätt ej ansetts vålla företagsamheten några större skador.

I Sverige utgår den statliga inkomstkatten å aktiebolag efter den senaste höjningen med 50 procent av den redovisade inkomsten. Tar man äver hänsyn till den kommunala inkomstkatten, vilken får avdras från inkomsten vid taxering (ligning) till statslig inkomstskatt – det enda avdrag vi i Sverige ha för allmänna skatter – kommer man upp till en genomsnittsbelastning av 56–57 procent, vartill kommer aktieägarnas inkomst- och förmögenhetsskatt. En sådan beskattning innebär i realiteten en partiell socialisering av de större aktiebolagen, där dubbelbeskattningen är effektiv. Det ligger nära till hands att anta, att detta borde uppmuntra företagen att välja andra rättsliga former än aktiebolagets. I första hand kan handelsbolaget (intressentskapet) då komma ifråga. Genom att anordna detta som ett kommanditbolag kunna samtliga andelsägare, frånsatt en, befrias från personlig ansvarighet utan att deras ställning därigenom i något annat avseende är sämre än den ansvarige delägarens. Kommanditbolagen äro enkelbeskattade genom att bolaget ej betraktas som ett skattesubjekt utan varje delägare beskattas för sin andel i bolagets vinst.

Hittills ha dock kommanditbolag relativt sällan startats i syfte att driva en självständig rörelse. Dels ha aktiebolag haft lättare att erhålla kredit, dels och ha de mindre aktiebolagen hittills haft fördelar framför kommanditbolag med hänsyn till avskrivningar o. d. samtidigt som de ofta haft goda möjligheter att undvika dubbelbeskattningen – en fråga vartill vi återkomma. När kommanditbolag startats har det främst skett i syfte att lätta beskattningen för ett aktiebolag. Så har det t. ex. förekommit att man startat ett kommanditbolag, som haft till uppgift att försälja ett aktiebolags produkter, varvid man lagt vinsten på det lindrigare beskattade kommanditbolaget. Genom att överlåta andelar i ett sådant kommanditbolag på sina barn har en företagare haft möjlighet att uppdelat sin inkomst på flera personer och därmed reducera beskattningen av densamma, samtidigt som han behållit hela kontrollen över själva aktiebolaget. Genom att göra kommanditbolagets andelskapital mycket litet, har man kunnat undvika nämnvärd gåvobeskattning å de till barnen överlåtna andelarna. Det är dock osäkert om skattepraxis i längden kommer att godta dessa konstruktioner, i de fall där de uppenbarligen ha till syfte att undvika skatt.

Man skulle vidare kunna tänka sig att till följd av aktiebolagskatten kapital sökte över till sådana näringsgrenar, där stordrift i aktiebolagsform är mindre nödvändig, t. ex. handel eller jordbruk. Härtill har man dock ej kunnat konstatera någon tendens i Sverige. De goda konjunkturerna ha gjort, att den svenska storindustrien väl hävdats sig i jämförelse med andra former av företag.

Däremot är det uppenbart att aktiebolagskatten starkt påverkat *startandet av nya företag*. Trots att vi i Sverige genomgå en stark industriell expansion, startas ej nya större företag. När en ny aktie introduceras på fondbörsen, rör det sig om redan tidigare existerande företag. Detta är också ganska naturligt. Den nuvarande aktiebolagsbeskattningen är så hög, att företag – även om det kunde utdela hela sin vinst – i regel måste förtjäna mer än 11 procent på det egna kapitalet för att kunna utdela 5 procent på detta. Dessutom kan ej hela vinsten utdelas. Intill dess reservfonden uppnått 20 procent av aktiekapitalet, skola 10 procent av nettovinsten föras till denna. Ytterligare vinstreservationer kunna erfodras för att konsolidera och utbygga företaget.

De aktiebolag som bildas äro uteslutande mindre eller medelstora bolag, vilja kunna drivas som s. k. familje- eller fåmansbolag. Äges huvudparten av aktierna av en person, blir denne verkställande direktör och uttar vinsten i form av lön. Då bolaget på så sätt ej visar någon vinst, inträder ingen dubbelbeskattning. Givetvis äro skattemyndigheterna ej skyldiga att medge bolaget avdrag för lönekostnader, vilka uppenbarligen utgöra maskerad vinstutdelning, men är det frågan om lön till en person, som verkligen arbetar i företaget, bruka myndigheterna ej pröva huruvida beloppet ej är större än som kan anses rimligt.

Tidigare ha familjebolagen intagit en gynnad ställning i beskattningshänseende i jämförelse med å ena sidan de anonyma aktiebolagen, d.v.s. bolag med ett stort antal aktieägare, och å andra sidan fysiska personer och handelsbolag. I motsats till de förra ha de ofta kunnat undvika dubbelbeskattning, och i motsats till de senare ha de haft rätt til „fria“ avskrivningar. Många mindre företag ha därför valt aktiebolagsformen utan att detta rent företagsekonomiskt sett varit motiverat. Då de fria avskrivningar nu erstatts med „räkenskapsenliga“ avskrivningar, vilka få användas av samtliga företag oavsett deras juridiska form, är det antagligt att aktiebolaget blir en mindre brukad företagsform när det gäller mindre företag, än hittills varit fallet.

Att större aktiebolag ej bildats i Sverige innebär dock ej att t. ex. ny

storindustri ej startas. Den nygrundade större företagsamheten omhänderhas i stället av redan existerande aktiebolag, som uppta ny produktion. De existerande bolagen få på så sätt förräntning av sina reserverade vinstmedel, vilka motsvara en mycket stor del av nysparandet i Sverige. Ur skattesynpunkt har det tvenne fördelar att starta ett nytt företag inom ramen för ett redan existerande aktiebolag i jämförelse med att bilda ett nytt bolag:

Skall ett nytt bolag bildas genom kapitaltillskott från en grupp personer, vilka äro för många för att på ovan berörda sätt kunna undvika dubbelbeskattning, måste som nämnts avkastningen å det tillskjutna kapitalet uppgå till över 11 procent – kanske åtskilligt mera – för att det skall ställa sig mera lönande att starta ett bolag än att placera pengarna i t. ex. obligationer – vi bortse här från den betydelse inflationsförväntningar kunna få för kapitalplacernas kalkyler. Däremot innebär dubbelbeskattningen ej någon diskriminering av realinvesteringar inom redan existerande företag. Föredrar ett aktiebolag att t. ex. starta en ny fabrik för sina reserverade vinstmedel framför att köpa obligationer för dessa, blir det blott beskattat *en* gång för vinsten å denna. Visserligen få aktieägarna betala skatt å vinsten, när denna sedan utdelas, men det hade de även fått göra om den härrört från obligationer. Vill ett aktiebolag i stället använda sina reserverade vinstmedel till att starta ett dotterbolag, är utdelningen från aktierna i detta skattefri. Vi ha nämligen som huvudregel i Sverige, att ett bolag ej beskattes för dividenderna från ett annat. Denna regel har tillkommit för att ej hindra företagsekonomiskt motiverade koncernförhållanden*. Visserligen blir dotterbolagets vinst beskattad, men detta innebär ej någon diskriminering i jämförelse med om moderbolaget i stället placerat sina vinstmedel i t. ex. obligationer.

Ett annat skäl till att det ur skattesynpunkt ställer sig fördelaktigare att uppta ny företagsamhet inom ett redan existerande bolag än att starta ett nytt självständigt sådant är den större möjligheten till kvittning mellan vinster och förluster som i förra fallet föreligger. Startas ett nytt företag, äro de första åren ej sällan förlustbringande. I viss omfattning kan man dölja förlusten genom att t. ex. företa små avskrivningar och därmed göra den avdragsgill i framtiden, då den kan kvittas mot vinster. I obegränsad omfattning får detta dock ej ske, och

* Den har ej sällan missbrukats så, att t. ex. en person mot en revers överlätit sina aktier till ett av honom bildat förvaltningsbolag. Detta kunde lyfta dividenderna skattefritt och använde sedan dessa till at amortera sin skuld till aktieägaren. Numera erhålla ej sådana bolag skattefrihet för de dividender de lyfta.

skulle vinstår överhuvudtaget aldrig komma utan företaget visa sig vara en definitiv felinvestering, bli förlusterna aldrig avdragna vid beskattningen. Har däremot den nya företagsamheten upptagits inom ett redan existerande bolag, som även driver annan verksamhet, kan detta vanligen kvitta förlusten å den förra mot vinster å den senare. Har den nya företagsamheten ej startats inom ett existerande bolag utan som ett dotterbolag till detta, äro kvittningsmöjligheterna ej lika stora. I princip skola nämligen moder- och dotterbolag behandlas som fristående skattesubjekt. I praxis har man dock i vissa fall medgivit avdrag för „koncernbidrag“ från ett företag till ett annat, givna i syfte att kvitta vinst mot förlust. Vidare finnas i praktiken möjligheter till en maskerad kvittning genom vinstöverföring i form av låga priser å de produkter, dotterbolaget köper från moderbolaget e. d.

Det är uppenbart att beskattningsregler av detta slag minska konkurrensen på marknaden. Är ett företag väl inarbetat på en marknad, möter det under alla förhållanden svårigheter att starta ett konkurrentföretag, och dessa ökas ytterligare genom att beskattningsreglerna diskriminera nystartade självständiga företag. Detta har säkert i många fall bidragit till att de svenska storföretagen kunnat bära den höga beskattningen, enär denna delvis kunnat övervältras på köparna, en fråga vartill jag återkommer.

Företagsbeskattningens inverkan å sparande och investering.

För att kunna bestrida sina nyinvesteringar med reserverade vinstmedel, måste företagen tydligen kunna spara. I och för sig har aktiebolagens dubbelbeskattning uppmuntrat dem härtill. De vinster, som ej utdelas, slippa ju dubbelbeskattning. I stället för att utdela vinsterna ha bolagen i stor omfattning låtit dem komma aktieägarna till godo genom att lägga dem till grund för emissioner av fondaktier (gratisaktier). En emission av sådana betraktas ej som skattepliktig utdelning. Vilja aktieägarna sedan avyttra fondaktierna, behöva de ej riskera beskattning, försåvitt de innehåft stamaktierna i fem år eller erhållit dessa genom ett benefikt förvärv.

Fördelen av att reservera vinstmedel har än mera ökats genom att detta – framför allt tidigare – kunnat ske på sådant sätt, att de reserverade vinsterna ej heller beskattats hos bolaget. Främst har detta skett genom att utnyttja den aktiebolagen tillkommande möjligheten till fria avskrivningar å maskiner och andra inventarier, vilken infördes 1938. Härigenom kunde dessa tillgångar i praktiken omedelbart av-

skrivas. Företaget erhöll på så sätt en räntefri „skattekredit“ å ett belopp, motsvarande skillnaden mellan de avskrivningar som företagits och dem, som i och för sig varit företagsekonomiskt motiverade. Även lagervärderingen erbjöd tidigare vidsträckta möjligheter att lägga upp skattefria „dolda“ reserver. Denna möjlighet förelåg för alla företag och ej blott för aktiebolagen. Vidare ägde företagen – främst aktiebolagen – tidigare stora möjligheter att göra skattefria avsättningar för pensionsändamål. Aktiebolagen kunde då bilda en pensionsstiftelse, till vilken de kunde avsätta medel, även om de överhuvudtaget ej åtagit sig några som helst pensionsförpliktelser. Skälet till denna liberala inställning från skattmyndigheternas sida var, att dessa medel ej kunde utdelas till aktieägarna. Avsättningen behövde ej innebära, att kontanter e. d. överfördes till stiftelsen, utan det räckte med att bolaget i sin balansräkning bland sina passiva upptog en skuld till denna. Slutligen kan nämnas att aktiebolagen haft rätt att göra vissa avsättningar till skattefria investeringsfonder.

När jag säger, att dessa avsättnings- och avdragsmöjligheter uppmuntrat aktiebolagens sparande, menar jag ej att detta varit mindre om någon skatt överhuvudtaget ej utgått å aktiebolagen. Däremot har det uppenbarligen varit större än vad skulle vara fallet, om aktiebolagen tvingats redovisa och skatta för hela sin inkomst.

En annan orsak till företagens starka sparande har varit de exceptionellt gynnsamma konjunkturerna. Vi ha i Sverige haft högkonjunktur i över tjugo år – jag betraktar då även krigsårens inflationskonjunktur som en högkonjunktur – och den fortsatta inflationen har gjort det ytterligare lönande att investera. Ofta ha företagen varit obenägna att låna till sina investeringar – ej främst för räntans och amorteringarnas skull – utan därför att man ej velat bli beroende av bankerna. Investeringarna ha på så sätt framtvingat ett starkt företagssparande.

Ur aktieägarnas synpunkt kan det vara en nackdel att ej direkt få del av det skattefria sparandet inom bolaget – i varje fall gäller detta om ej deras marginella inkomstbeskattning är så hög att de blott få behålla en mindre del av en dividendökning. Genom att det skattefria sparandet går till dolda reserver, kan det ofta ej heller läggas till grund för en fondemission, då en sådan förutsätter att företagets redovisade aktiva ökats. En möjlighet till fondemission kan dock följa av att den svenska aktiebolagslagen tillåter uppskrivning av tillgångar, vilka kunna antas ha ett bestående värde, väsentligt överstigande det vartill de äro bokförda. Åtskilliga företag ha ansett bildandet av stora dolda reserver göra det försvarbart, att uppskriva det bokförda värdet

av naturtillgångar o. d., vilkas nominella värde ökats till följd av inflationen.

De förmåner ur beskattningssynpunkt företagssparandet åtmjuttit äro dock till stor del förbi. I stort sett ha tvenne invändningar riktats mot att gynna företagssparandet på det sätt, som tidigare skett i Sverige:

Helt naturligt grundar sig *en* invändning på fiskaliska synpunkter. Företagssparandet har inneburit en minskning av det allmännas skatteinkomster. Man kan visserligen ej säga, att det medfört en definitiv skattebefrielse, men företagen ha kunnat uppskjuta en stor del av sin beskattning på obestämd tid. Hur mycket detta betytt för stat och kommun i minskade skatteinkomster kan ej exakt anges, men som exempel kan nämnas att enligt av Nils Västhagen företagna beräkningar voro industriens avskrivningar å maskiner och andra inventarier år 1950 till följd av fria avskrivningar 355 milj. kr. större än de skulle varit om företagen tillämpat så stora avskrivningar, som varit företagsekonomiskt motiverade till följd av slitage, teknikens utveckling o. d.* Då dessa siffror äro minimisiffror som ej inkludera t. ex. rederiernas avskrivningar å fartyg, vilka uppgått till stora belopp, kan man anta, att den fria avskrivningsrätten år 1950 medfört en skatteminskning för det allmänna på omkring en kvarts miljard kr.

I Sverige ha dock ej de fiskaliska synpunkterna framförts som de väsentliga i debatten. I stället har man ansett, att företagssparandet alltför mycket uppmuntrat till investeringar. Läget är alltså ett annat än under 30-talet, då ett av den ekonomiska politikens främsta problem ansågs vara, hur man skulle erhålla en tillräckligt hög investeringskvot för att kunna uppnå resp. bevara full sysselsättning. Medan man då – i anslutning till Keynes – fruktade, att sparandet skulle bli för stort, ha vi efter kriget haft ett i förhållande till investeringsvolymen för litet sparande, vilket i Sverige, liksom på så många andra håll, lett till inflation och otillfredsställande handelsbalans.

Givetvis är det en fråga om politisk värdering, hur den möjliga investeringsvolymen bör fördelas mellan företagens investeringar, bostadsbyggande och offentliga investeringar för att nämna de tre huvudkategorierna. Se vi till den faktiska utvecklingen i Sverige, kunna vi först konstatera, att investeringsvolymen efter kriget legat på en högre nivå än före kriget – för närvarande uppgår den till c:a 30 procent av bruttonationalprodukten. Bostadsbyggandets relativa andel därav är mindre än före kriget, medan såväl den offentliga sektorns som före-

* Nils Västhagen: De fria avskrivningarna 1938–51, 1951.

tagens investeringar i genomsnitt haft en större andel. De stora offentliga investeringarna förklaras främst av att vi utbyggt vår vattenkraft i snabb takt samt företagit vägförbättringar och stora militära investeringar, medan byggandet av skolor, sjukhus o. d. visserligen ökats men likväl släpar efter behovet på ett sätt, som ej är värdigt en kultur-nation. Då bostadsbristen gör att man ogärna vill inskränka bostadsbyggandet, är det naturligt att företagens investeringar kommit i ett politiskt utsatt läge.

Nu kan man dock ej utan vidare säga, att det är det starka företags-sparandet, som givit upphov till företagens stora investeringar. Saken ligger ej så enkelt till att företagen automatiskt spara en stor del av sin vinst och sedan investera denna för att få någon användning för pengarna. I regel ha investeringarna varit mer eller mindre nödvändiga, och detta har i sin tur nödvändiggjort det stora företags-sparandet. Hade företagen ej haft möjlighet att spara, hade de dock ej investerat så mycket som skett. Företagssparandet har ofta varit en nödvändig förutsättning för investeringar, utan att därför varit en tillräcklig orsak till dessa.

I och för sig är det obestriddigt att den fria avskrivningsrätt vi tidigare haft gynnat investeringarna. Dels har den givit företagen de för investeringar nödvändiga medlen dels ock har den ej kunnat utnyttjas utan tillräcklig tillgång på avskrivningsobjekt. Antag t. ex. att ett företag har en vinst på 2 milj. kr., varav det önskar undanta 1 milj. kr. från beskattning. Så länge man hade fri avskrivningsrätt, kunde detta ske genom att företagen inköpte nya maskiner för detta belopp samt omedelbart helt avskrevo dessa. Det allmänna fick i så fall bära halva den omedelbare utgiften för investeringen. Under följande år ökades visserligen den redovisade vinsten så mycket mera genom att några ytterligare avskrivningar ej kunde ske å tillgången ifråga, men detta kunde utgöra ett skäl till att företa nya investeringar i syfte att skapa ytterligare avskrivningsobjekt. Tidigare har man stundom gjort gällande, att detta uppmuntrat till investeringar, vilka företagsekonomiskt sett ej voro motiverade, men så stort som företagens investeringsbehov varit, torde detta sällan varit fallet. Däremot är det möjligt att investeringarna erhållit en något ensidig inriktning genom att i och för sig mera lönande men ur beskattningssynpunkt mindre gynnade investeringar skjutits åt sidan till förmån för dem, där man kunnat företa fria avskrivningar, se vidare nedan.

Även om företagssparandet uppmuntrat realkapitalbildningen, följer

ej därav att det verkat inflatoriskt. En expansiv effekt har realkapitalbildningen blott i den mån den överstiger sparandet, så att den medför en kreditexpansion. Och även då innebär den endast ett hot mot penningvärdet försåvitt efterfrågeökningen är större än den genom den utbyggda produktionskapaciteten möjliggjorda utbudsökningen. Nu äro företagens investeringar de som proportionsvis ta kreditmarknade minst i anspråk. Företagsbeskattningskommitten har sökt uppskatta värdet av företagens bruttosparande 1950–52 i jämförelse med deras bruttoinvesteringar*. I bruttosparandet inräkas avskrivningar och avsättningar till pensionsstiftelser och i bruttoinvesteringarna reinvesteringar och lagerökningar. Under nämnda år uppgick företagens sparande till 4 273 och deras investeringar till 4 634 milj. kr.

Visserligen kan man säga, att om företagen investerat mindre men det oaktat sparat lika mycket, hade inflationstrycket på kort sikt varit mindre – obs. att jag säger på kort sikt då mindre investeringar lett till minskat varuutbud. Men detta utgör en rent teoretisk konstruktion. Hade man hindrat företagen att investera, hade man även miskat deras sparande, såväl emedan deras behov att spara i så fall varit mindre som företagen ej på samma sätt kunnat utnyttja sitt sparande i skattehänseende. Hade vinsterna i stället för att sparas och användas till investeringar använts till att öka dividenderna, hade de även då kommit ut i cirkulationen och ökat köpkraften utan att någon produktionsökning ägt rum. Visserligen hade en del av dividenderna gått till det allmänna i form av skatt, men det är ej säkert att pengarna sparats där då de kunnat uppmuntra till ökade offentliga utgifter.

I Sverige ha dessa synpunkter som redan antytts dock skjutits åt sidan. Man har ej nöjt sig med att söka bromsa företagens investeringar medelst räntehöjning och kreditrestriktioner utan har för detta ändamål även nyttjat beskattningen. Ett skäl härtill har varit, att man menat att företag, vilka ägo god likviditet, ej kunna träffas genom kreditpolitiska medel. I syfte att minska företagens likviditet har man infört restriktioner ifråga om avskrivningar, lagervärdering och avsättning till pensionsstiftelser, vilka gjort företagssparandet mindre lönande ur skattesynpunkt. Samtidigt har införts en direkt investeringsavgift av 12 procent. Slutligen företogs en höjning av aktiebolagens inkomstskatt till staten från 40 till 50 procent. Resultatet av dessa åtgärder har blivit en åtstramning av det ekonomiska läget, framför allt på kreditmarknaden. Ännu har detta dock ej hunnit påverka företagens investeringar, vilka först på sista tid slutat att växa.

* Förslag till ändrad företagsbeskattning, SOU 1954:19, s. 43 f.

Oavsett dagens konjunkturläge är företagens investeringsbehov så gott som obegränsat. Den tekniska utvecklingen går allt snabbare, och en oavbruten rationalisering av driften är nödvändig för att möta ständiga lönekrav. Vi ha redan framhållit, att det ur penningolitisk synpunkt är önskvärt, att de investeringar som härigenom bli erforderliga främst bekostas med företagens egna medel. Även ur företagsekonomisk synpunkt är detta motiverat. Även om nämnda investeringar äro ofrånkomliga, är det därför ej säkert att de äro i privatekonomisk mening räntabla. Om ett företag t. ex. investerar 1 milj. kr. i en mekanisering av driften, som blivit lönande till följd av en lönehöjning, följer ej härav att vinsten i jämförelse med *före* lönehöjningen ökas med vad som erfordras för att förränta och amortera detta belopp. Oavsett att företagen ej önska bli alltför beroende av bankerna, är det därför naturligt att de bestrida en del av sina investeringar medelst reserverade vinstmedel. Härtill kommer att under en prisstegringsperiod äro avskrivningar, beräknade å de ursprungliga anskaffningskostnaderna, ej tillräckliga för att bekosta reinvesteringar. Reserveras ej en del av vinsten för detta ändamål, kommer företagets reella kapital att förbrukas.

En väsentlig uppgift för beskattningen måste därför vara att uppmuntra företagen att konsolidera sig genom att företa vinstreservationer. I Sverige har detta som nämnts – framför allt tidigare – skett genom att beskattningen gynnat bildandet av dolda reserver. Är detta det rätta sättet?

Det är utan tvivel bättre än intet alls, men knappast det bästa tänkbara. Det måste verka ojämnt ifråga om skilda slag av investeringar och därmed även ifråga om olika företag. Man kan ej gärna medge lika fria avskrivningar vid byggnader som vid maskiner och andra inventarier. Dels är byggnadernas livslängd så lång, att det voro svårt att kontrollera att de, försåvitt de helt finge avskrivas under de första åren, ej efter ett par decennier avskrevos på nytt, dels skulle rätt till snabb avskrivning även å byggnader ge vissa företag alltför stora möjligheter till uppskov med beskattningen. Detta gör att i Sverige de företag, vilkas anläggningstillgångar främst bestå av maskiner o. d., ha större möjlighet till skattefri konsolidering än de, som främst äga byggnader och mark.

Härigenom snedvridas investeringskalkylerna. Det är ur skattesynpunkt mera lönande att investera i maskiner o. d. – och även i lager – än i byggnader. Man brukar säga, att den viktigaste medlemmen av företagets ledning är skatteexperten, och att ingenting kan göras utan

att rådfråga honom. Dette är väl en överdrift, men uppenbart äro företagarna starkt inställda på att lägga sina investeringskalkyler så, att de bli mest gynnsamma ur skattesynpunkt. Ett originellt exempel härpå såg man för några år sedan, när det i tidningarna annonserades att „lämpliga avskrivningsobjekt“ voro till salu. Nu har det väl varit få företagare som resonnerat så, att det var likgiltigt vad man köpte, blott det kunde användas till avskrivningar, men annonsen kan i alla fall tas som ett tidens tecken.

Även om det är önskvärt, att företagen konsolidera sig, är det dock knappast lämpligt om detta i alltför hög grad sker genom uppläggandet av dolda reserver. Ett bokslut bör ge en något så när riktig bild av företagets ställning. Viktigast är visserligen att det ej uppvisar för stora aktiva, men det bör ej heller ange orimligt låga värden. Så länge vi ännu hade helt fri avskrivningsrätt, kunde man se stora företag uppta hela sin maskinpark till 1 kr. eller ett rederi uppta moderna fartyg till samma belopp.

En möjlighet till reservbildning utan förvanskning av bokslutet voro att låta företagen få uppskriva sina aktiva i takt med penningvärdets fall, och sedan räkna avskrivningarna å de uppskrivna värdena. De komma i så fall ej att räknas å den ursprungliga anskaffningskostnaden utan å den aktuella ersättningskostnaden. Det är uppenbart att man genom att beräkna avskrivningarna å den förra får en falsk bild av företagets vinst. Man kan fråga, hur många företag som verkligen gäve någon större vinst, försåvitt de räknade med avskrivningar å ersättningskostnaderna. När i Sverige järnvägarna övergingo till detta system, ledde detta snart till en tredubbling av avskrivningarna varigenom den redovisade vinsten så gott som helt försvann. Någon vinstreservation i egentlig mening skulle tydligen detta system ej innebära.

En annan möjlighet voro att öppet medge en viss skattefri vinstreservation. En sådan kan ej blott motiveras med att avskrivningar å de ursprungliga anskaffningskostnaderna äro för små. Vilja företagen ej sacka efter i utvecklingen, måste de som nämnts företa nyinvesteringar, vilka ej alltid äro räntabla och som de därför ogärna låna till. Detta så att säga ofrånkomliga investeringsbehov bör skonas i skattehänseende.

En möjlighet härtill är att medge skattefri avsättning till investeringsfonder av den typ vi ha i Sverige. Aktiebolag och ekonomiska föreningar äga rätt att skattefritt avsätta högst 40 procent av nettovinsten till en investeringsfond. Av det avsatta beloppet skall 40 procent sättas på konto i riksbanken, medan återstoden får behållas i företaget.

Fonden får kort sagt användas till att avskriva ny- eller reinvesteringar i byggnader, maskiner o. d. och lager samt till att bekosta reparation och underhåll av industribyggnader. Ianspråktagandet av fondet blir på så sätt beskattat, att avskrivningarna eller underhållet ej får avdras vid taxeringen. Staten bestämmer, när fonden skall eller får utnyttjas. Någon ränta utgår ej å de i riksbanken insatta medlen, men företagaren får göra ett skattefritt avdrag från sin vinst med 10 procent av vad som tas i anspråk av fonden. Dessutom äger företagaren rätt att på tidpunkt han själv väljer disponera en del av de avsatta fondsmedlen – dock i så fall utan rätt att erhålla nämnda 10 procentavdrag. Disponerar han fonden mot lagens bestämmelser, ökas hans skattepliktiga inkomst i stället med dessa 10 procent.

Ur konjunkturpolitisk synpunkt är syftet med dessa bestämmelser, att man skall förmå företagen att koncentrera sina investeringar till tidpunkter, då staten finner det önskvärt. Ur företagets synpunkt är det fördelaktigt att kunna få ett uppskov med beskattningen utan att omedelbart behöva företa en investering, varpå de göra avskrivningar. De kunna alltså uppsamla medel för framtida investeringar, vilka de sedan omedelbart kunna avskriva. Hittills har denna möjlighet utnyttjats i relativt ringa omfattning. Dels ha företagen haft andra konsolideringsmöjligheter, dels ock ha de avskräckts av att de ej fått nyttja fonden vid den tidpunkt de själv önskat – staten har givetvis i regel ej ansett det konjunkturpolitiska läget vara sådant, att fonderna borde nyttjas till investeringar. Genom att man detta år infört en viss frihet för företagen att disponera en del av fonden när de önska, hoppas man att möjligheten till skattefri fondering skall verka mera lockande.

Beskattningens betydelse för arbetsviljan.

Denna fråga har kanske ej så stor betydelse för de större företagen. Ofta är ju ledaren en avlönad tjänsteman, och leder ägaren själv företaget, arbetar han väl ofta ej främst av vinstbegär utan av intresse för att föra sitt företag framåt. Han sätter sin stolthet i att kunna uppvisa ett ansett och effektivt företag och påtar sig för den skull även sådant arbete, som ger ringa ersättning i pengar räknat. Hade han ej haft denna inställning, skulle det nuvarande skattetrycket å företagen överhuvudtaget ej kunnat bäras.

Något annorlunda ligger saken till, när det gäller hantverkare, fria yrkesutövare o. d., och framför allt ifråga om de anställdas intresse av att påta sig övertidsarbete eller ökat ackordarbete. Man har i Sverige

talat om Wigforsdagar och därmed menat, att t. ex. många läkare och tandläkare sagt det ej lönat sig att arbeta mer än fyra dagar i veckan, då skatten tog för mycket av den inkomst, som en full arbetsvecka skulle ge. Nu får man väl ej fästa för stort avseende vid sådant tal. Ofta skall man nog finna, att de trots skatten arbetat mer än de gjort gällande eller att orsaken till den minskade arbetstiden varit en helt annan än beskattningen, fast det passat att skylla på denna. För de anställdas del är det dock sannolikt att källskatten i hög grad skärpt deras „skattetänkande“. Man lägger märke till beskattningen på ett annat sätt, om den omedelbart avdras från lönen, när denna lyftes, än om det drojer omkring två år till dess man skall betala den skatt som belöper å inkomsten.

Man har i Sverige ofta framhållit, att en omläggning av skattesystemet gentemot ökad konsumtionsbeskattning skulle verka mindre hämmande å arbetsviljan. Detta blir dock beroende på skattefördelningen. Antag att man stode inför valet att träffa all inkomst medelst en inkomstskatt av 20 procent eller omsättningsskatt å alla nyttigheter. I båda fallen reduceras det reella värdet av en inkomstökning lika mycket. Det är därför ej säkert att i detta fall inkomstskatten vore farligare för viljan att ta övertidsarbete o. d. än omsättningsskatten. Effekten av att sänka dem bleve densamma som av en lönehöjning resp. prissänkning, och båda dessa kunna tänkas leda till att en inkomsttagare i syfte att „köpa fritid“ minskar sin arbetstid – i den mån han disponerar över densamma. Detta exempel är dock såtillvida verklighetsfrämmande som en inkomstskatt antingen är progressiv eller degressiv. Tar den i genomsnitt 20 procent av den totala inkomsten, utgår den med högre procentsats vid inkomstgränsen och träffar därför en inkomstökning hårdare än vad en motsvarande konsumtionsskatt gör. Men detta betyder att en övergång från direkt till indirekt beskattning medför en ökad ojämnhet i den reella inkomstfördelningen. Endast om man accepterar en sådan, torde en skattereform kunna i nämnvärd grad främja arbetsviljan.

En annan fråga, som den höga inkomstbeskattningen i hög grad aktualiserat, är hur beskattningen påverkat företagens kostnader. Det har i Sverige, liksom i så många andra länder, rått stark brist på arbetskraft och stundom även på vissa råvaror eller andra nyttigheter, och man har menat att beskattningen uppmuntrat företagen till onödig användning därav, då det allmänna får bära så stor del av kostnaderna därför. Detta har lett till att man föreslagit, att beskattningen av företagens nettovinst delvis borde ersättas med en beskattning av

deras bruttaintäkt, totala driftutgifter e. d. En sådan skatt komme dock i huvudsak att fungera som en allmän omsättningsskatt, och någon närmare undersökning av dess fördelningsverkningar o. d. har ej skett. Även om projektet framförts från officiellt håll, förefaller det lösligt och torde ej få praktisk betydelse.* Tvärtom har man som nämnts i år ytterligare höjt aktiebolagens inkomstbeskattning, samtidigt som man åtstramat deras möjligheter att bilda skattefria dolda reserver – eller rättare sagt gjort tidigare provisoriskt införda begränsningar häri permanenta.

Det är för övrigt ej säkert att hög inkomstbeskattning uppmuntrar till stora driftutgifter. Visserligen får det allmänna bära en del av dessa, men å andra sidan är den vinst, som reduceras genom utgifterna, så mycket mindre. Antag t. ex. att vi ej haft någon beskattning av aktiebolagen. Det är osannolikt att dessa behållna vinster varit i motsvarande grad större. Delvis hade väl en skärpt konkurrens företagen emellan lett till prissänkningar, men delvis hade vinsterna antagligen gått till ökade löner. De anställdas organisationer hade konstaterat, att mera fanns att ta, och därför skärpt sina lönekrav.

* 1950 års långtidsutredning, SOU 1951:30. Ifråga om dessa frågor se vidare Bent Hansen: Finanspolitikens ekonomiska teori, SOU 1955:25.